

TRƯỜNG ĐẠI HỌC Y DƯỢC HẢI PHÒNG
KHOA Y TẾ CỘNG CỘNG

Chủ biên:

PGS. TS. PHẠM MINH KHUÊ

PGS. TS. PHẠM VĂN HÁN

Giáo trình

PHƯƠNG PHÁP

Nghiên cứu sức khỏe cộng đồng

Dành cho đào tạo bác sĩ Y học dự phòng

NHÀ XUẤT BẢN Y HỌC

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC Y DƯỢC HẢI PHÒNG
KHOA Y TẾ CÔNG CỘNG**

Chủ biên:

PGS. TS. PHẠM MINH KHUÊ

PGS. TS. PHẠM VĂN HÁN

GIÁO TRÌNH

**PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU
SỨC KHỎE CỘNG ĐỒNG**

Dành cho đào tạo bác sĩ Y học dự phòng

**NHÀ XUẤT BẢN Y HỌC
HÀ NỘI - 2020**

LỜI NÓI ĐẦU

Nghiên cứu sức khỏe trong cộng đồng giúp các bác sĩ và nhà nghiên cứu tìm hiểu về các vấn đề liên quan đến sức khỏe và bệnh tật của người dân, những yếu tố ảnh hưởng đến sức khỏe của con người trong cộng đồng thông qua việc thu thập, phân tích và lý giải số liệu để giải quyết một vấn đề hay trả lời một câu hỏi nghiên cứu. Quá trình này bao gồm các bước xác định vấn đề và mục tiêu nghiên cứu, thiết kế nghiên cứu, thu thập, phân tích số liệu, trình bày các kết quả nghiên cứu và bàn luận, lý giải các kết quả thu được để trả lời cho câu hỏi nghiên cứu hay để xuất các biện pháp giải quyết vấn đề. Từ đó giúp cải thiện các hoạt động chăm sóc sức khỏe trong tương lai. Tất cả các nghiên cứu đều phải tuân theo một kế hoạch chi tiết cho biết đối tượng có thể tham gia nghiên cứu và điều gì sẽ xảy ra, kế hoạch này được gọi là “đề cương nghiên cứu”.

Giáo trình “PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU SỨC KHỎE CỘNG ĐỒNG” được biên soạn và thống nhất bởi nhóm giảng viên của khoa Y tế công cộng trường Đại học Y Dược Hải Phòng, nhằm mục tiêu cung cấp những kiến thức và kỹ năng cơ bản cần thiết cho sinh viên chuyên ngành bác sĩ Y học dự phòng khi tiến hành một nghiên cứu sức khỏe trong cộng đồng bao gồm cả các phương pháp nghiên cứu định tính, định lượng và kết hợp. Qua đó, sinh viên có thể áp dụng từng bước nghiên cứu khoa học vào thực tiễn từ thiết kế, chọn mẫu, thu thập, phân tích, trình bày kết quả và các vấn đề liên quan đến tuân thủ đạo đức nghiên cứu, dự trù quản lý các nguồn lực phục vụ nghiên cứu... Những kiến thức và kỹ năng này sẽ áp dụng nhiều trong thực tế làm việc và nghiên cứu khoa học sau này của người bác sĩ dự phòng tương lai.

Trong quá trình xây dựng cuốn tài liệu này, nhóm tác giả đã tham khảo và sử dụng nhiều nguồn tài liệu trong nước và quốc tế có uy tín. Ngoài ra, nhóm tác giả cũng nhận được các ý kiến đóng góp của một số chuyên gia và nhà khoa học trong lĩnh vực có liên quan. Mặc dù đã được rà soát, thảo luận và đánh giá nhiều lần nhưng chắc chắn cuốn tài liệu vẫn còn những thiếu sót. Nhóm tác giả rất mong các đồng nghiệp và Quý độc giả đóng góp ý kiến để cuốn tài liệu có chất lượng ngày càng tốt hơn.

Thay mặt nhóm tác giả!

CHỦ BIÊN

MỤC LỤC

LỜI NÓI ĐẦU	3
Bài 1. TỔNG QUAN NGHIÊN CỨU SỨC KHOẺ CỘNG ĐỒNG	13
1. KHÁI NIỆM, VAI TRÒ CỦA NGHIÊN CỨU SỨC KHOẺ CỘNG ĐỒNG	13
1.1. Một số khái niệm cơ bản	13
1.2. Vai trò của nghiên cứu sức khỏe cộng đồng trong y học	15
2. CÁC LOẠI THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU SỬ DỤNG TRONG NCSKCD	16
2.1. Phân loại theo loại hình nghiên cứu	16
2.2. Phân loại theo bản chất nghiên cứu	17
2.3. Phân loại theo loại thiết kế nghiên cứu dịch tễ học	18
3. CÁC BƯỚC XÂY DỰNG ĐỀ CƯƠNG NGHIÊN CỨU	20
3.1. Khái niệm về đề cương nghiên cứu	20
3.2. Tại sao phải viết đề cương nghiên cứu	20
3.3. Các bước xây dựng đề cương nghiên cứu	20
4. VAI TRÒ VÀ MỐI LIÊN QUAN CỦA CÁC MÔN HỌC KHÁC (Thống kê, Dịch tễ học) với môn học nghiên cứu sức khỏe cộng đồng	21
Bài 2. PHÂN TÍCH VÂN ĐỀ VÀ LỰA CHỌN VÂN ĐỀ NGHIÊN CỨU UƯ TIÊN	25
1. CÁC YẾU TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN VÂN ĐỀ SỨC KHOẺ CỘNG ĐỒNG	25
2. CÁC TIÊU CHUẨN LỰA CHỌN VÂN ĐỀ NGHIÊN CỨU UƯ TIÊN	25
2.1. Tính xác đáng của vấn đề nghiên cứu (relevance)	25
2.2. Tính lặp lại (repetition)	27
2.3. Sự chấp nhận của chính quyền và cơ quan quản lý tài (political acceptability)	28
2.4. Vấn đề đạo đức (ethic consideration) và sự chấp nhận của cộng đồng (community acceptability)	28
2.5. Tính khả thi (feasibility)	28
2.6. Tính ứng dụng của các kết quả có thể đạt được (applicability)	29
2.7. Tính bức thiết của vấn đề nghiên cứu (urgency)	29
3. CÁCH VIẾT TÊN ĐỀ TÀI NGHIÊN CỨU	30

4. PHÂN TÍCH VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU	30
4.1. Một số câu hỏi gợi ý phân tích vấn đề nghiên cứu	30
4.2. Phân tích vấn đề nghiên cứu bằng cây vấn đề	31
5. XÁC ĐỊNH TRỌNG TÂM VÀ PHẠM VI CỦA NGHIÊN CỨU.....	31
5.1. Lợi ích của nghiên cứu.....	31
5.2. Tính khả thi	32
5.3. Sự sẵn có của thông tin	32
Bài 3. TỔNG QUAN TÀI LIỆU VỀ VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU	32
1. CÁC KHÁI NIỆM CƠ BẢN	33
1.1. Tổng quan tài liệu là gì?.....	33
1.2. Vai trò của tổng quan tài liệu	33
1.2. Phân loại tổng quan tài liệu	33
2. CÁC CHIẾN LƯỢC TÌM KIẾM TÀI LIỆU.....	33
2.1. Chọn chủ đề cho tổng quan tài liệu.....	34
2.2. Các nguồn tài liệu tham khảo.....	34
2.3. Xác định nhu cầu thông tin cần tìm kiếm	34
2.4. Chia các thông tin cần tìm thành các phần của tổng quan tài liệu	35
2.5. Xác định các từ đồng nghĩa và các từ khóa quan trọng cho tổng quan tài liệu.....	35
2.6. Đánh giá thông tin, tài liệu tìm được	35
2.7. Đánh giá quá trình tìm kiếm tài liệu cho phần tổng quan tài liệu	35
2.8. Giới thiệu một số phần mềm quản lý tài liệu tham khảo	36
3. NGUYÊN TẮC TRÍCH DẪN VÀ VIẾT TỔNG QUAN.....	36
3.1. Trích dẫn nội dung (câu, đoạn, ý)	36
3.2. Trích dẫn nguồn tài liệu	36
4. PHƯƠNG PHÁP VIẾT TỔNG QUAN.....	37
Bài 4. MỤC TIÊU VÀ BIÉN SÓ NGHIÊN CỨU	38
1. MỤC TIÊU NGHIÊN CỨU	43
1.1. Khái niệm	43
1.2. Lý do phải xây dựng mục tiêu nghiên cứu	43
1.3. Các nguyên tắc viết mục tiêu nghiên cứu	44
1.4. Tiêu chuẩn đánh giá mục tiêu	44
	45

2. BIẾN SỐ NGHIÊN CỨU	45
2.1. Khái niệm và tầm quan trọng của biến số nghiên cứu	45
2.2. Phân loại biến số	46
2.3. Tầm quan trọng của việc xác định các biến số	49
2.4. Cách xác định biến số	49
3. MỐI LIÊN HỆ GIỮA TÊN ĐỀ TÀI, MỤC TIÊU CHUNG, MỤC TIÊU CỤ THỂ, BIẾN SỐ.....	51
Bài 5. LỰA CHỌN THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU	52
1. ĐẠI CƯƠNG THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU	52
1.1. Cách phân loại theo yếu tố thời gian.....	53
2. NHỮNG PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU THƯỜNG ÁP DỤNG TRONG NCKCĐ	54
2.1. Thiết kế nghiên cứu mô tả cắt ngang	54
2.2. Thiết kế nghiên cứu bệnh - chứng.....	56
2.3. Thiết kế nghiên cứu thuần tập	58
2.4. Thiết kế nghiên cứu can thiệp cộng đồng	60
Bài 6. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH	63
1. KHÁI, NIỆM, ĐỊNH NGHĨA VỀ NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH.....	63
1.1. Nghiên cứu định tính là gì?	63
1.2. Định nghĩa.....	63
2. NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH SO VỚI ĐIỀU TRA ĐỊNH LƯỢNG	65
2.1. Nghiên cứu điều tra định lượng	65
2.2. Nghiên cứu định tính.....	65
2.3. Sự kết hợp giữa nghiên cứu định lượng và định tính.....	66
2.4. Vai trò của nghiên cứu định tính trong các chương trình y tế	67
2.5. Những ai nên tiến hành nghiên cứu định tính	67
3. CÁC PHƯƠNG PHÁP VÀ CÔNG CỤ SỬ DỤNG TRONG NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH.....	68
3.1. Phỏng vấn không cấu trúc	68
3.2. Phỏng vấn bán cấu trúc	69
3.3. Thảo luận nhóm có trọng tâm	70
3.4. Phương pháp quan sát tham dự	70

4. THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU.....	71
4.1. Sơ đồ nghiên cứu	71
4.2. Ý tưởng nghiên cứu.....	71
4.3. Thiết kế nghiên cứu.....	72
4.4. Xác định mục đích nghiên cứu	72
4.5. Xác định câu hỏi nghiên cứu.....	72
5. CHỌN MẪU TRONG NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH.....	72
5.1. Chọn địa điểm	72
5.2. Chọn đối tượng nghiên cứu.....	73
5.3. Các điểm chú ý về cỡ mẫu	73
6. ĐÁNH GIÁ NHANH CÓ SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG	73
6.1. Một số đặc điểm của phương pháp	74
6.2. Các nguyên tắc cơ bản	74
6.3. Ứng dụng của đánh giá nhanh.....	74
6.4. Thiết kế nghiên cứu trong nghiên cứu định tính.....	74
6.5. Nguồn thông tin	75
6.6. Tổ chức đội điều tra: Phải đạt 3 yêu cầu:.....	75
6.7. Kỹ thuật thu thập số liệu	75
7. CÁC THÔNG TIN CẦN THU THẬP.....	75
8. QUY TRÌNH TIẾN HÀNH NGHIÊN CỨU ĐÁNH GIÁ NGHIÊN CỨU SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG	76
9. PHÂN TÍCH SỐ LIỆU	76
9.1. Đọc và tóm tắt	76
Bài 7. XÁC ĐỊNH CỠ MẪU VÀ QUY TRÌNH CHỌN MẪU CHO TÙNG LOẠI NGHIÊN CỨU.....	76
1. CHỌN MẪU TRONG NGHIÊN CỨU ĐỊNH LƯỢNG	79
1.1. Các phương pháp chọn mẫu.....	79
1.2. Cỡ mẫu	79
2. CHỌN MẪU TRONG NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH.....	88
2.1. Chọn mẫu	91
2.2. Cỡ mẫu	91
	92

Bài 8. PHƯƠNG PHÁP ĐÁNH GIÁ NHANH VÀ HUY ĐỘNG SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG.....	95
1. GIỚI THIỆU	95
1.1. Khái niệm	95
1.2. Một số đặc điểm chủ yếu của đánh giá nhanh và huy động sự tham gia của cộng đồng	96
1.3. Các nguyên tắc cơ bản khi tiến hành đánh giá nhanh có sự tham gia của cộng đồng	97
2. THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU VÀ CHỌN MẪU	97
2.1. Thiết kế nghiên cứu.....	97
2.2. Chọn mẫu	97
3. NGUỒN THÔNG TIN VÀ TỔ CHỨC ĐỘI ĐIỀU TRA	98
3.1. Nguồn thông tin	98
3.2. Tổ chức đội điều tra	98
4. CÁC KỸ THUẬT THU THẬP SỐ LIỆU	98
4.1. Thu thập và xem xét các thông tin có sẵn	98
4.2. Phỏng vấn các đầu mối thông tin.....	99
4.3. Phỏng vấn sâu	100
4.4. Thảo luận nhóm tập trung (Focused Group Discussion-FGD).....	101
4.5. Phương pháp quan sát	103
4.6. Vẽ bản đồ	105
4.7. Lịch thời vụ	105
Bài 9. KỸ THUẬT VÀ CÔNG CỤ THU THẬP THÔNG TIN.....	107
1. ĐỊNH NGHĨA.....	107
2. NGUYÊN TẮC THU THẬP SỐ LIỆU.....	107
3. SỰ KHÁC BIỆT TRONG KỸ THUẬT THU THẬP SỐ LIỆU GIỮA NGHIÊN CỨU ĐỊNH TÍNH VÀ NGHIÊN CỨU ĐỊNH LƯỢNG	108
4. KỸ THUẬT THU THẬP THÔNG TIN	109
5. CÁC CÔNG CỤ THU THẬP SỐ LIỆU THÍCH HỢP VỚI CÁC KỸ THUẬT THU THẬP SỐ LIỆU.....	110
6. MỘT SỐ YÊU TỐ QUYẾT ĐỊNH VIỆC LỰA CHỌN CÁC KỸ THUẬT THU THẬP THÔNG TIN.....	110
7. SAI SÓ HỆ THỐNG TRONG THU THẬP THÔNG TIN.....	110

8. KHÍA CẠNH Y PHÁP VÀ Y ĐỨC TRONG THU THẬP THÔNG TIN.....	110
9. MỘT SỐ KỸ THUẬT THU THẬP THÔNG TIN	110
9.1. Kỹ thuật thu thập thông tin sẵn có	110
9.1. Kỹ thuật quan sát.....	111
9.3. Kỹ thuật phỏng vấn	112
9.3. Kỹ thuật thảo luận nhóm.....	117
10. Tổ chức thu thập thông tin trong nghiên cứu dịch tễ học và điều tra thực địa	117
Bài 10. QUẢN LÝ CHẤT LƯỢNG NGHIÊN CỨU	120
1. MỞ ĐẦU.....	120
2. CHẤT LƯỢNG NGHIÊN CỨU VÀ MỘT SỐ KHÁI NIỆM LIÊN QUAN	120
2.1. Khía cạnh của chất lượng nghiên cứu	120
2.2. Tiêu chí đánh giá chất lượng nghiên cứu	121
2.3. Các yếu tố ảnh hưởng đến chất lượng nghiên cứu	122
3. ĐÀM BẢO CHẤT LƯỢNG NGHIÊN CỨU.....	127
4. QUẢN LÝ SỐ LIỆU.....	128
5. QUẢN LÝ QUÁ TRÌNH THỰC HIỆN MỘT ĐỀ TÀI KHOA HỌC	130
Bài 11. TRÌNH BÀY KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU	134
1. TRÌNH BÀY BẰNG BẢNG TẦN SỐ	134
1.1. Bảng một chiều	134
1.2. Bảng 2 chiều và nhiều chiều	134
1.3. Bảng 2x2	135
1.4. Bảng giả (bảng trống)	135
2. TRÌNH BÀY BẰNG BIỂU ĐỒ VÀ ĐỒ THỊ	136
2.1. Một số dạng biểu đồ thường dùng	136
2.2. Các loại biểu đồ và chức năng của chúng	136
3. MỘT SỐ LUU Ý TRONG TRÌNH BÀY KẾT QUẢ	141
4. PHẦN BÀN LUẬN	141
5. PHẦN KẾT LUẬN VÀ KHUYẾN NGHỊ	142
Bài 12. LẬP KẾ HOẠCH NGHIÊN CỨU VỀ NHÂN LỰC, THỜI GIAN VÀ KINH PHÍ	142
1. ĐẠI CƯƠNG	143
2. LỊCH LÀM VIỆC	143
	144

2.1. Lịch làm việc.....	144
2.2. Quá trình phát triển một lịch làm việc	144
2.3. Một số điều lưu ý	145
2.4. Ví dụ về một số lịch làm việc cụ thể.....	145
3. BIỂU ĐỒ GANTT	146
4. DỰ TRÙ KINH PHÍ	147
Bài 13. VĂN ĐỀ ĐẠO ĐỨC TRONG NGHIÊN CỨU SỨC KHỎE CỘNG ĐỒNG	151
1. KHÁI NIỆM VỀ ĐẠO ĐỨC.....	151
1.1. Khái niệm về đạo đức	151
1.2. Khái niệm chung về đạo đức trong nghiên cứu y sinh học	151
1.3. Tầm quan trọng của đạo đức trong nghiên cứu sức khỏe	151
1.4. Các nguyên tắc đạo đức cơ bản.....	152
2. VĂN ĐỀ ĐẠO ĐỨC TRONG NGHIÊN CỨU SỨC KHỎE CỘNG ĐỒNG.....	153
2.1. Nghiên cứu sức khỏe cộng đồng.....	153
2.2. Các khía cạnh đạo đức trong nghiên cứu sức khỏe cộng đồng.....	154
3. VAI TRÒ, TRÁCH NHIỆM CỦA HỘI ĐỒNG ĐẠO ĐỨC TRONG NGHIÊN CỨU Y SINH HỌC	156
3.1. Vai trò của Hội đồng đạo đức trong nghiên cứu y sinh học	156
3.2. Trách nhiệm của Hội đồng đạo đức trong nghiên cứu y sinh học	157
3.3. Cơ sở để Hội đồng đạo đức trong nghiên cứu y sinh học đánh giá các nghiên cứu	158
4. HƯỚNG DẪN CHUNG VỀ ĐẠO ĐỨC TRONG NGHIÊN CỨU Y SINH HỌC.	158
4.1. Phiếu chấp thuận tham gia nghiên cứu của đối tượng nghiên cứu	159
4.2. Đánh giá lợi ích và nguy cơ	162
5. HƯỚNG DẪN ĐẠO ĐỨC TRONG NGHIÊN CỨU SỨC KHỎE CỘNG ĐỒNG	164
Bài 14. CÁCH VIẾT VÀ TRÌNH BÀY ĐỀ CƯƠNG NGHIÊN CỨU KHOA HỌC.	168
1. MỞ ĐẦU.....	168
1.1. Định nghĩa.....	168
1.2. Mục đích của đề cương NCKH.....	168
2. NỘI DUNG VÀ CÁCH TRÌNH BÀY MỘT BẢN ĐỀ CƯƠNG NGHIÊN CỨU KHOA HỌC.....	169
2.1. Nội dung.....	169

2.2. Cách trình bày một bản đề cương	169
3. NHỮNG YÊU CẦU VỀ HÌNH THỨC CỦA BẢN ĐỀ CƯƠNG	175
3.1. Bố cục	175
3.2. Văn phong	176
3.3. Soạn thảo văn bản	176
4. TIÊU CHUẨN CỦA MỘT ĐỀ CƯƠNG NGHIÊN CỨU TỐT	177
4.1. Về chất lượng chung của một nghiên cứu - Câu hỏi nghiên cứu đúng và phù hợp	177
4.2. Về các phần cụ thể của đề cương	177
4.3. Chất lượng trình bày đề cương nghiên cứu.....	177
5. KẾT LUẬN	177
Bài 15. THU THẬP THÔNG TIN BỔ SUNG TỪ INTERNET	178
1. ĐẶC ĐIỂM CỦA VIỆC TÌM KIẾM QUA BẢN IN CÁC SÁCH, BÁO, TẠP CHÍ, LUẬN VĂN, LUẬN ÁN, BÁO CÁO KHOA HỌC	178
1.1. Thường được lưu trữ đầy đủ và có hệ thống tại các thư viện	178
1.2. Nhược điểm.....	178
2. TÌM KIẾM TRÊN INTERNET	179
2.1. Ưu điểm.....	179
2.2. Nhược điểm.....	179
2.3. Các địa chỉ thường được sử dụng tìm kiếm thông tin trên internet	179
2.4. Các trang web hữu ích cho ngành Y tế	179
2.5. Hướng dẫn tìm kiếm tài liệu và sao lưu từ trang pubmed.....	180
3. GIỚI THIỆU, HƯỚNG DẪN SỬ DỤNG PHẦN MỀM ENDNOTE, MENDELEY DESKTOP CHO TÌM KIẾM VÀ QUẢN LÝ THÔNG TIN	182
3.1. Ý nghĩa của việc sử dụng các phần mềm tìm kiếm và quản lý tài liệu tham khảo	182
3.2. Sử dụng phần mềm Endnote cho tìm kiếm và quản lý tài liệu tham khảo.....	183
3.3. Sử dụng phần mềm Mendeley desktop cho tìm kiếm và quản lý tài liệu tham khảo.....	191
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	198